

UDK 821.163.42-1.09 Benić, G.

Pregledni članak

Primljen: 10. 12. 2013.

Prihvaćen za tisak: 17. 11. 2014.

SANJIN SOREL

Filozofski fakultet u Rijeci

Sveučilišna avenija 4, HR – 51000 Rijeka

OD TRADICIJE DO SPEKTAKLA ILI O PJESNIŠTVU GORDANE BENIĆ

Pjesništvo Gordane Benić analizira se u kontekstu društvene proizvodnje spektakla. Koristeći se različitim strategijama proizvodnje Viška, entropije i začudnosti ono se prikazuje u svjetlu dominantno dviju poetika: manirizma i nadrealizma. Putem njihova odnosa prema slikovnome i vizualnome autorica povlači analogije usmjerene k društvenoj i spektakličnoj proizvodnji. Pritom unosi red u naoko kaotičan poredak teksta i svijeta dosljednom realizacijom konfiguracije pjesničkoga teksta – strukturno i semantički.

KLJUČNE RIJEČI: *Benić, imaginarno, manirizam, nadrealizam, društvo, Vašak.*

Književna je kritika posve unisona u deskripciji pjesništva Gordane Benić. Zvonimir Mrkonjić najdosljednije prati razvoj autoričina pjesničkoga diskurza, kojega su u osnovi potvrdili i C. Milanja i B. Maleš. Ono se, pojednostavljeno, svodi na opis najrazličitijih izvođenja iz pojma oniričnosti, bilo da je riječ o predmetnotematskim, stilskim i poetskim razinama pjesništva¹. Otklanjajući se od Očiglednoga i neoegzistencijalističkoga njezino se pjesništvo uvijek opisuje u kategorijama fantazme, imaginarnoga – *pobune protiv stvarnoga*, poetike manirizma i nadrealizma, a od utjecaja najfrekventnije spominjano ime je ono Rimbaudovo. Takošto je moguće stoga što je autoričin idiolekt, odnosno stil prepoznatljiv kao "skup karakterističnih obilježja djela koja omogućuju da mu se (više intuitivno nego analitički) identificira ili prepozna autor."²

¹ Mrkonjić, Zvonimir, *Kronika čudâ* (Gordana Benić, *Svijet bez predmeta*), Novi list, Rijeka; Mrkonjić, Zvonimir, *Nacrt propadanja*, u *Prijevoji pjesništva II*, (Gordana Benić, *Laterna Magica*), Altagama, Zagreb, 2006.; Mrkonjić, Zvonimir, *Pobuna protiv stvarnog*, u *Prijevoji pjesništva II*, (Gordana Benić, *Balada o neizrecivom*), Altagama, Zagreb, 2006.; Petković, Nikola, *Gordana Benić: Svijet bez predmeta*, Moderna vremena, 01.09.08.; Pogačar, Marko, *Banalis Gloria*, Moderna vremena, 22.02.10.; Begović, Sead, *Književna otkrivanja*, Stajergraf, Zagreb, 1998.; Brajdić, Katarina, *Rekonfiguracija prostora fantazme*, Quorum, Zagreb, br. 1-2, 2010.; Đurđević, Miloš, *Svijet bez predmeta*, Riječ, Sisak, br. 1-3, 2009.; Maleš, Branko, *Gordana Benić ili sumnja u Očigledno*, Književna republika, Zagreb, br. 1-3, 2009.; Milanja, Cvjetko, *Iz mjesta čitanja u prostor pisanja*, Stajergraf, Zagreb, 2006.; Šalat, Davor, *Svijet bez predmeta*, Riječ, Sisak, br. 1-3, 2009.; Benčić Tea Rimay, *Glasna tužaljka neutješne Himere* (Balada o neizrecivom) u *Um na mjesec putuje*, Litteris, Zagreb, 2005.; Vuković, Siniša, *Haiku u prozi* (*Laterna Magica*) u *Uzimanje mjere*, Split, 2003.; Viduka, S., *Unutarnje dvorište*, Vjesnik 14. I. 1995.; Zoko, Božica, *Balet*, Riječi, Sisak, br. 1-2, 2005.

² Compagnon, Antoine, *Demon teorije*, AGM, Zagreb, 2007, str. 226.

Imaginacija je kognitivni proces u kojima se proizvodnja slika odvija neovisno od svijesti, ali na temeljima iskustva. Inventivno, maštovito stvaranje je spoznajnoga karaktera pa i o stvarnome svijetu. Često se pojam imaginacije zamjenjuje sličnim – idejom, stvaralačkom maštom i stvaralačkim aktom. Ideja je kompleksna tema, unutrašnja mnoštvenost. Pjesnička se ideja sastoji od mnogih tema, one mogu egzistirati analoški, ali i diferencirajuće. Kako književne ideje pripadaju ordinalnim mnogostrukostima one se unutar sebe kombiniraju s različitim elementima literarnih poredaka. U kontekstu pjesništva Gordane Benić, koje na prvi pogled skriva mnoštvenost, nalazi se singularnost koja putem prividne razlike konceptualizira jedan princip. Pritom autorica sinkrono niže događaje, asocijacije, slike kako bi naglasila činjenicu da ponavljanje mnoštvenosti dolazi iz jednoga izvora. Bio on monistički Bog ili Priroda, supstanca je to stvaranja. Ona u sebi uključuje proizvodnju protu/proto-svjetova na temelju mogućnosti koje joj omogućavaju jezik i nesvjesno s obzirom da im je strukturalna osnova ista. Prepoznaje se u sposobnosti slučajnih povezivanja različitih domena, domena koje međusobno ne korespondiraju po sličnosti niti po zajedničkom kontekstu negoli su posve proizvoljne. I dok se u narativnim vrstama imaginarni svjetovi opisuju u teoriji mogućega svijeta, imaginacija je pjesništvu imanentna. Stoga, budući da imaginacija jednim dijelom počiva i na realnosti pomoću nje se ona i može razumjeti i spoznati.

Čemu je, dakle, usmjeren pjesnički diskurz Gordane Benić? Odgovor je vrlo jednostavan – pokušaju određivanja puta prema deskripciji totaliteta svijeta, onako kako Kostas Axelos vidi ulogu pjesništva – u otvaranju: "Poezija i umjetnost na vidjelo iznose mišljenje i svijet, božansko (živo i mrtvo), prirodu, čovjeka i povijest kojoj one ne prestaju pripadati."³ To otvaranje svijetu govori o motiviranosti pjesničkog diskurza da se prostor pjesme, njezina koherencija, pa i gradeći se na simultanosti, događa jedino na razini pjesme⁴. I to prije svega putem slikovitosti kada je riječ o diskurzu koji "odvaja jednostavne slike od raskošne pustoši" (G. Benić, *Neke misli imaju zvuk, Banalis Gloria*) i "osjeća da je vrijeme glatka ploča (...)" (G. Benić, *Lutka – Aurora, Kovači sjene*), slikovitosti koja kao temeljno, plošno svojstvo pjesničkog znaka nema vremenske dimenzije⁵. Jer "(...) Vrijeme se pretvorilo u veliko / ogledalo. Neki u njemu nestali bez traga." (*Zemlja se puni čudovištima, Balada o neizrecivom*)

Načela nove znanosti temelje se na *odnosima između svjetova* u njihovim neprekidnim promjenama ideju kojih preuzima Gordana Benić, kojima je početak imaginativan. Za Giambattista Vica pjesnička mudrost nastaje iz apstraktne prvobitne metafizike koja uključuje logiku, moral, gospodarstvo i politiku⁶. Imaginacija, odnosno G. Vicov *poetski način mišljenja* (*maniera poetica di pensare*) uključuje u sebe pjesničku astronomiju, geografiju, politiku, povijest, kronologiju, moral⁷, zapravo gotovo sva ondašnja znanja. U zbirkama *Balada o neizrecivom, Banalis Gloria, Svijetu bez predmeta, Obliku duše* upravo ta "znanja" koja povijest

³ Kostas, Axelos, *Otvorena sistematika*, Naprijed, Zagreb, 1991, str. 86.

⁴ Vuletić, Branko; *Prostor pjesme*, ZZZK, Zagreb, 1999.

⁵ Isto, str. 291.

⁶ Vico, Giambattista, *Načela nove znanosti*, naprijed, Zagreb, 1982, str. 139.

⁷ Isto.

(prostor i vrijeme) ističu u prvi plan kritika je dovodila u vezu sa simulacijskim aspektima Interneta, tj. njegove virtualne i neodredive prezentnosti. Nije riječ o baudrillardovim simulakrumima budući da oni podrazumijevaju *beskonačnu reprodukciju* koja inzistira na hiperrealnosti već prije u pokušaju da se *bezvremeno vrijeme*⁸ pjesništva izmakne stvarnome vremenu. Slično Castellsu koji govori o prostorno-vremenskim odnosima i društvenim poretcima, o odnosu Mreže i mjesta bezvremenost koju generira u svome pjesništvu analogna je Mrežnoj, premda i dalje zadržava klasičan odnos prostorno-vremenske uvjetovanosti prisutne u realnim referencijalnim toposima⁹.

Kako u Mreži i prostori egzistiraju simultano tako i u njezinome diskurzu oni postaju "globalizirani", Mreža je tek dio spektakla, koji je proizvod liberalizma i globalizirane ekonomije, ali svoju punu moć dobiva u medijskome okolišu čiji artefakti ih reprezentiraju. Njihovim se razumijevanjem ujedno osvjetljava društveni i kulturni kontekst¹⁰, a kroz njih i sami kulturni proizvodi.

U metafori kao i u mitu postoji formalna "greška" kojom se referencijalni odnos riječ-stvar/pojam narušava. Mitovi su za Olgu Freidenberg spoznajna obilježja čiji je odnos prema svijetu nekauzalan, a premda se koriste realnom morfologijom¹¹ - dovodeći u vezu prostorne utiske i predmete – mitovi se formiraju kao izrazito imaginarni žanrovi. Metafora osigurava slikovno znanje, pojmovi pak spekulativno. S tim u vezi, Branimir Bošnjak ukazuje na prividne stvarnosti koje stvara BeniĆ kako bi prisvojila onu bachelardovsku, sanjarsku zbilju – ona "prisvaja *primarniju stvarnost* koja dobiva prednost pred onim zbiljskim, a pjesma se upućuje izvoru imaginacije koji stvara *inverznu zbilju privida*, koji nastaje *spekulacijama sanjarskog cogita*.¹²" Varljivost, nesigurnost, prividi koje Gordana BeniĆ obilato koristi u preoblikovanju očitoga su končetozni jer svaki znak u sebi posjeduje protuznak – simulakrum koji *jednako prikazuje nejednakim, slično nesličnim koji znakovima oduzima stabilizirajuću semantičku legitimaciju*¹³.

Ne samo da Gordana BeniĆ mit koristi kao referenciju negoli njegova svojstva drži metatekstualnim ishodištem za lirsku mitopoiesu. Ukoliko je mit ideologija, što dokazuje Barthes, utoliko njegovi obrasci određuju modele mišljenja. Prelazi li Gordana BeniĆ oponašanjem mitskoga diskurza sa semiotike na ideologiju¹⁴ i, u konačnici, što mitske slike u pjesništvu iskrivljuju?

Početakom devedesetih godina hrvatskim društvenim prostorom povijest je ponovno uskrsnula kroz mitove o genezi, vjeri, jeziku, kulturi¹⁵. Sama povijest postaje

⁸ Castells, Manuel, *The Rise of the Network Society*, Blackwell Publishers, Malden (USA)/Oxford, 1997. str. 432-434.

⁹ Primjerice: Split, Salona, Dioklecijanova palača, Mediteran...

¹⁰ Kellner, Douglas, *Media Spectacle*, Routledge, 2003.

¹¹ Frajdenberg, Olga Mihajlovna, *Mit i antička književnost*, Prosveta, Beograd, 1987, str. 39-40.

¹² Bošnjak, Branimir, *Gordana BeniĆ: početak i propast početka*, u *Hrvatsko pjesništvo / pjesnici 20. st II*, AltaGama, Zagreb, 2010, str. 475.

¹³ Lachmann, Renate; *Metamorfoza činjenica i tajno znanje – o ludama, mostovima i drugim fenomenima*, Zoro, Zagreb-Sarajevo, 2007, str. 25.

¹⁴ Barthes, Roland, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979, str. 249.

¹⁵ Trebamo se prisjetiti nekoliko mitova na kojima se konstituira društvo početkom devedesetih: iransko podrijetlo Hrvata, *Antemurale Christianitatis*, jezični purizam, *Čuda hrvatske naive*.

mjestom ideološkog prijetnje – logičnim se čine postupci određivanja identiteta koji nastoje prostorno-vremenski krenuti otpočeka, sasvim je *prirodno* bilo definirati se putem davnine, udaljenosti, izvora. Na iskrivljenim, nepotpunim i nedokazanim pretpostavkama stvarane povijesne slike tijekom desetak godina postale su logičnim pojmovima koji određuju istinu, stoga na tim temeljima formirana zbilja nije mogla biti ništa drugo negoli nelogična i apsurdna. Lažna povijest postala je prirodnim mjestom¹⁶, mit se naturalizirao u svakodnevnome životu. Po Barthesu suvremeno se pjesništvo pokušava oduprijeti mitu, Gordana Benić – pretvara znak u smisao, autorica zapravo mimetizira – budući da je povijesni smisao apsurdan doseći smisao same stvari i predmetnosti zaklonjeno je mnoštvenošću značenja, slika, metafora, jednom riječju – figura – te je time i jezik pjesništva uvučen logikom naopakoga, izokrenutoga, nejasnoga. Hrvatska zbilja i pjesnički jezik Gordane Benić su končetožni. To i G. R. Hocke tvrdi da se *usred političkog rasapa* umjetnost povlači u akauzalnost¹⁷, a parafrazirajući Curtiusa Pavao Pavličić niti malo ne sumnja u vezu između ideologije i stila¹⁸ kada je u pitanju manirizam.

Čini se neprimjerenim njezino pjesništvo jedino svoditi na poetike kojima je *izokrenuta logika* autoreferencijalna, što književna kritika u njezinome pjesništvu čini, implicirajući time zapravo maniriziranje koje nema svoj ideološki koncept doli onaj metatekstualni. U trenucima kada se u hrvatskoj zbilji događa dramatični rasap svijeta Gordana Benić uočava krajstoljetnu krizu moralnih i društvenih vrijednosti, slično Žarku Paiću okreće se magičnim slikama, alogičnosti, melankoliji, oksimoronima, misterijama – znakovima koji od prosvjetiteljskih mitova povijesnoga, društvenoga, ideološkoga, kulturnoga napretka definiraju ih kao govor o propasti svijeta. Pjesništvo je u svojoj reprezentacijskoj nužnosti od bilo koje druge tekstualne umjetnosti usmjerenije na vlastite geste stoga njezina društvena moć u hiperpotrošačkom društvu nije razmjerna količini spektakla, štoviše obrnuto je proporcionalna. Znakovi, jedino što joj je još preostalo, u tom kontekstu više ne mogu računati na metafizička značenja. Kada se u mimezu više ne može pouzdati ostaju znakovi koji umnažaju perspektive. U vremenu prevlasti slike pjesništvo se prilagođava *duhu vremena* generirajući metaforičnost, kadšto i preko granica horizonta. Neizrecivost slike, njezin otpor jezičnome opisu sam je život kojim se manifestira. Stoga pjesnička slika jest pjesma koju se ne može do kraja svesti na mimetičko reprezentiranje svijeta nego upravo suprotno – ona se otvara mjestu gdje imaginacija, sanjarije, simboličko predstavljaju realno. Pisati bez svijesti o tome arkadijska je situacija, ali obilato je koristiti znači sliku podmetnuti na mjesto samoga svijeta¹⁹. Štoviše, stvaranje slika, metafora, poredbi, analogija – književno stvaranje nije mnogo više od izmišljanja ono je kreacionistička gesta koja izumljuje svjetove.

¹⁶ Barthes, Roland, Književnost, mitologija, semiologija, Nolit, Beograd, 1979, str. 250.

¹⁷ Hocke, Gustav R, *Svijet kao labirint*, August Cesarec, Zagreb, 1991, str. 16.

¹⁸ Pavličić, Pavao, *Poetika manirizma*, August Cesarec, Zagreb, 1988, str. 30-31.

¹⁹ Sorel, S./Janković, P. Svjetlana, *Dvostruki kriteriji*, Filozofski fakultet u Rijeci, 2012, http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCgQFjAA&curl=http%3A%2F%2Fwww.ffri.uniri.hr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2013%2F03%2Ffs_sorel_i_s.jankovipaus_dvostruki_kriteriji.pdf&ei=Sk17UvuQOeOF4ATP6YHYBw&usq=AFQjCNFNhDdnTdJefH9TPx4G3ABzwzkC5Q, 7. XII 2013.

"Postmodernizam naglašava raskol racionalnog i intuitivnog, odnosno, raspadanje transcendentnog (...). U postmodernizmu se razlikuju dva pristupa mističkom: (1) eklektička, citatna, kolažno-montažna i retorička upotreba simboličkih, narativnih i konceptualnih mističkih modela (oblika prikazivanja, istraživanja, simbolizacije i alegorijskih slika) u umetničkom radu (...), umetničko delo je artifičijelna, nekonzistentna i estetizovana mapa postmodernističkih reinterpretacija tragova simboličkog rada hermetizma, alhemije, magije i šamanizma, i (2) umetničko delo simulira fantazmatsku fiktionalnu realnost postmodernog doba ili apokaliptične budućnosti (...)"²⁰

Više no i jedna pjesnička poetika, uz naravno onu Milorada Stojevića i Ivana Rogića Nehajeva, nije do te mjere ukazivala na utopijski karakter umjetnosti posljednjih dvadesetak godina. Umjetničke utopije inzistiraju na razlikama između onoga unutar vlastitih praksi koje korespondiraju s idejom arhiva²¹ i onoga izvan njih koje čini svakodnevnica²². Nikola Dedić inzistira na utopiji kao *radikalnom odvajanju* koja na svjetlo dana iznosi paradoksalnu podvojenost suvremene umjetnosti. Utopija je u autoričinome slučaju povezana s romantičarskim stavom o kojemu Alain Badiou govori kao o "dolasku te beskonačnosti (Bitka, op. autora) u konačno tijelo djela."²³ "Naglašavanjem podvojenosti između zadržavanja ideje umjetnosti/poezije kao prostora kojega određuje pathos uzvišenosti, spoznaje pa i emancipacije dok s druge strane svijest o beskonačnosti realnog, onog vanjskog spektakla Gordana Beniće ogleda se kao simptom sukoba: prošlosti i sadašnjosti, duhovnog i materijalnog, simboličnog i realnog. Nemogućnost odricanja od ideala prošlosti, nostalgija kao reakcija na postmodernističko relativiziranje vrijednosti u autoričinome se pjesništvu reprezentira kroz mnoštvo simbola koje u naravi prikazuju prošlost. Jezik kao medij pjesništva više od drugih estetičkih oblika uvodi povijesnost u opticaj stoga i nema radikalnih otklona i "kvantnih skokova" u pjesništvu splitske autorice. Gordana Benić prihvata samo drukčiju poetsku tradiciju od one logocentričke – tradiciju iregularnih poetskih rješenja o kojima Hocke govori kao o kontinuitetima nepravilnosti. U toj tradiciji načelo promjene i preobrazbe, uređenoj prekomjernosti, magičnim i simbolnim zapisima itd. čine poetski tezaurus. U tom kontekstu *figura neizrecivog* također označavaju modele pamćenja, mediteranskoga *dugoga trajanja*, ipak nije potisnuto mjesto, negoli prije uгода u manifestnim slojevima pjesme. Stoga ona *rekonstruira, prevrednuje, babilonizira, uvažava nagomilanu kulturnu tradiciju*²⁴. Gordana Benić arhivira mnogošto: *arhetipske i mitemske topose* (more, kartografija, snovi, zrcalo, priroda, kozmos, mitologija, pogledi, kretanje), antropologiju (dubina-visina, Bog – Priroda, realno – imaginarno itd.), kulturnu tradiciju (Split, Dioklecijanova palača, Salona, Sustipan itd.), prirodu (flora i fauna Mediterana), poetiku (manirizam, romantizam,

²⁰ Šuvaković, Miško, *Postmoderna*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 1995, str. 49-50.

²¹ Imajući u vidu pojam utopije kao izolirane zajednice strogo razdvojene od vanjskoga svijeta, unutar koje se na konceptu idealizma i sklada formiraju društveni odnosi.

²² Dedić, Nikola, *Utopijski prostori umjetnosti i teorije posle 1960*, Vujičić kolekcija, Beograd, 2009, str. 252.

²³ Badiou, Alain, *Stoljeće*, Antibarbarus, Zagreb, 2008, str. 147.

²⁴ Milanja, Cvjetko, *Gordana Benić*, u *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*, IV kn. 1, Altagama, Zagreb, 2012, str. 99.

larpurlartizam, simbolizam, nadrealizam) – u osnovnoj je ideji arhiva "pitanje očuvanja oblika kao smisla egzistencije i postojanosti uopće"²⁵, ništa drugo negoli ontološki karakter subjekta pred Viškom spektakla koji desupstancijalizira umjetnost svodeći je na dizajn. Nimalo slučajno – *Leterna magica* (prvi uređaj za uvećavanje slika) zbirka pjesama koja nagovještava put množenja, eksponencijalnoga. Slike se kod Gordane Benić pojavljuju na dva načina – putem viđenja/"poetike oka" – procesualnosti koja opisuje te putem slikovitosti/metafore. Dupliranje metode ima izvorište u manirizmu, što primjećuje Tea Benčić Rimay, u složenim slikama poetike *laterna magica* jedna je od metonimija prostora i vremena²⁶.

Pojmovi kojima, kako je u različitim navratima primijetila kritika, diskurz čini manirističkim, odnosno nadrealističkim zapravo im je osnovna karakteristika međusobna strukturna nepovezanost, semantička nemotiviranost, na stilskoj razini gomilanje metafora i njihovo ulančavanje u asindetona. Usto i dinamika međusobnog suodnosa suprotstavljenih kontekstâ, semantička konfrotacija sve to dovodi do viška – vrijednosti kojega psihoanaliza promatra putem užitka i želje. Autoričin diskurz otvara prostor tumaču koji u njemu pronalazi višak smisla kojega posreduje simbolima, povijesno ovjerenima ili pojmovima za koje hini da su simboli. Podržavajući nestabilan odnos između manifestnoga i njegovih interpretacija, čitanja – prijevoda, Gordana Benić inzistira na efektu zavođenja. Stilistički, efekt paradoksa i apsurda postiže ponavljanjima različitih tipova postupaka kojima je zajednička karakteristika gomilanje putem nizanjanja i nabranjanja. Koristeći akumulaciju i pojačavajući je principima emfaze Gordana Benić putem intenziteta (ujedno koji proizvodi energiju teksta) ističe bitno u pjesništvu: nesvjesno. Ukoliko je slika medij putem kojega se san pojavljuje utoliko je pismo medij pjesništva. Pjesma je autorici posrednik između slike i pisma, njezin je karakter intermedijalan. Time se opservacije o nemotiviranosti i nepovezanosti otvaraju u posve novom i osobito koherentnom diskurzu. Narušavajući logocentričku ideju smisla autorica se ne odmiče od nje, širi joj potencijal – kada otvara knjigu sintagmom "Počinje kaos (...)" isti taj tekst završava o nestanku u vremenu: "Vrijeme se pretvorilo u veliko / ogledalo. Neki u njemu nestali bez traga." (*Zemlja se puni čudovištima, Balada o neizrecivom*). Na simboličkoj razini pjesme ona je logična i zaokružena, nipošto kaotična: Početak teksta G. Benić govori o počecima antičke mitologije – o Kaosu kao izvoru života, a tekst se završava sinom Urana (Nebo) i Geie (Zemlja) – najmlađemu od njihove troje djece divom Kronosom (Vrijeme) koji je od oca preuzeo vlast, što se i njemu kasnije dogodilo od strane Zeusa. Ukratko – simbolička struktura kretanje pjesme je od kaosa do vremena, od mnoštva do predmetnoga svijeta. U zbirci *Svijet bez predmeta* signirat će i obrnuti put – *Novi svijet (Saga o povratku)*.

Po/kazat ću još jednim primjerom neslučajnost slučaja: između ostaloga njezina poetika je specifična po tome što knjige međusobno ulančava tako da one poprimalju funkcije ciklusa pjesama. Primjerice, prvi stih prvih pjesama zbirki su indikativni:

²⁵ Isto, str. 101.

²⁶ Rimay, Tea Benčić, *I bude šuma – mala studija o poeziji žena*, Altagama, Zagreb, 2005, str. 215-216. Čak i "srednjovjekovno Božje oko", koje Branko Maleš promatra iz rakursa "drevne ženske oaze, polja magije, snova i proricanja (Maleš, Branko, *Poetske strategije kraja 20. stoljeća*, Lunapark, Zagreb, 2009, str. 29.) nije ništa drugo negoli izgubljeni orijentir, logocentrički poredak na čije je mjesto zakona, reda i autoriteta došao privid, imaginacija, fantastika, groteska, čudno.

"Činilo se da će anđeo smrti dodirnuti obalu."

(*Izmišljena slika, Kovači sjene*)

"zm, zm ; Ona je krug. Beskrajni zvuk nenaseljene stvarnosti."

(*Snomorica, Trag Morije*)

"U kolovozu Fabijan je prorekao kako će zeleni krug / svjetleće komete Klio Stiron postati velik kao Mjesec, a / potom izgledati kao novčić utisnut u oblake / Bezimena plijesan već potapa otoke, ljudi sve manji i / manji, dok silna plima uzdiže rubove novih kontinenata"

(*Kartografske zamke (Rubovi novih kontinenata), Svijet bez predmeta*)

Posljednji mesija bio je anđeo glazbenik.

(*Izvan kartografskih dimenzija, Banalis Gloria*)

"Počinje kaos; dan je, ne možeš promijeniti smijer / putanje zvijezda"

(*Zemlja se puni čudovištima, Balada o neizrecivom*)

"Možda su naša sjećanja posljednje čestice plave galaksije; odjeci / planetarnoga ganuća."

(*San i prva opsjena, Oblik duše*)

Ti stihovi imaju zajedničko semantičko polje, čak i naslove – kartografija, snovi, svemir. Budući da je književna kritika ustvrdila kako prve autoričine zbirke više se bave onim dolje, a posljednje onim gore, nemam tu što dodati osim da je antropološka detekcija točna. Osim što se, usto, može primijetiti semantičko-sintaktička konzistentnost poetike, a što već i počeci prvih pjesama potvrđuju. Riječ je o tome da retoričke i gramatičke slojeve pjesme Gordana Benić ne mijenja, dominantno je riječ o različitim figurama kumulacije (o asindetonu i polisindetonu) te o ponavljanjima uopće, stoga ukoliko reprezentacija označava i simbolizaciju onda se može zaključiti kako figure kumulacije i ponavljanja nešto predstavljaju. Umjesto nečega čega su, važnije je za što su – njihova je funkcija opisna: spajanje mimetskih, imaginativnih te emotivnih njegovih elemenata kako bi se posredovala poetska energija, što je neka vrsta dojma, intenzitet točnije. Funkcija im je u službi pri/kazivanja energije tako što retoričke elemente u diskurzu maksimalno naglašava, odnosno pojačava. Energija je učinak uspješne retoričnosti. Paralelno s retoričkim strategijama isto čini i na predmetnotematskoj razini umnažajući nepovezane pojmove iz različitih područja kako bi se reprezentirao kaos, kako i započinje knjiga *Balada o neizrecivom*. Prepoznavanje energije u pjesmi analogno je onome u likovnim umjetnostima koju opisuju pojmovi afektivnost, dinamizam, aktivnost itd²⁷. Opisi Gordane Benić dolaze iz istog antropološkog semantičkog polja te zato usprkos prvotnoj "kaotičnosti" oni to zapravo nisu nego ne samo pjesmi ili

²⁷ Bernhart, Walter, *Functions of Description in Poetry*, u Werner Wolf / Walter Bernhart, *Description in Literature and Other Media*, Rodopi, Amsterdam - New York, 2007, str. 129 -152

zbirci već čitavome opusu osiguravaju izrazitu koherenciju. Koherenciju osigurava još jedan, naoko paradoksalan, postupak karakterističan za autoričino pjesništvo – distorzija. Ona razbija logičke i sintaktičke cjeline, "distorzija znači govorno isticanje jednog elementa; ovaj se element formalno izdvaja iz cjeline, a stvarno se čvrsto vezuje uz tu cjelinu jer je sadržaj/ponavlja u svom govorno ostvarenju."²⁸ Pritom ne treba zanemariti manifestini sadržaj tog opisa. Riječ je o spektaklu kojega "objašnjava velika raznolikost vidljivih pojava."²⁹ Sve kako bi se prikazao privid svijeta, uključujući društveni život, proizvodnju, znanje, znakove i simbole. Spektakl je univerzalan, u njegovoj je intenciji obuhvatiti totalitet života stoga se bez ikakvih zadržki koristi svime što mu omogućava modernost, u središtu koje je znanstvena moć. Gordana Benić u znanosti ne vidi *nepoetično* područje, od kojega se uglavnom hrvatsko pjesništvo distancira, već upravo suprotno – novu prirodu. Kao događaj koji je znanje postavio u središte postmodernističke ekonomije ono se jednom apologetski promatra drugi put, pak, dekonstruira kao roba. Ukoliko spektakl karakterizira hiperpotrošnja utoliko pjesništvo koje želi biti znak vremena mora se postaviti u sam događaj. Pjesništvo samo ne samo da opisuje potrošnju nego i samo troši svoje zalihe znanja, što je naglašeno metatekstualna pozicija autoričina diskurza. Vidjeli smo kako Gordana Benić inzistira na kontinuitetu – poetskom, predmetnom i stilskom, štoviše semantičko polje koje u svim zbirkama pjesama pjesnikinja koristi, a vezano je uz mediteransku kulturu i njezinu antropologiju, što potvrđuje i svojim novinarskim radom poetski dokumentira temeljno dvije stvari - mediteranizam, metonimija kojega je Dioklecijanova palača te obilje/viśak, postavljajući na literaran način pitanje što je uopće moguće reprezentirati u tolikoj količini informacija i podataka³⁰?

Prvi odgovor vezuje se uz nadrealizam. U stihu "Grad za vodu privezan" (*Portret s velikog platna, Trag Morije*, 1992.) u alogičnoj maniri lucidnost određuje porostorno-vremenske odnose koji u prvome slučaju zahvaćaju Prostor, Povijest i Baština u centru kojih je Sredozemlje. More je integralna semantička točka, no kao i svaka voda simbolički se povezuje uz nesvjesno, čiji je reprezent san. Otuda poveznica s drugim predmetnotematskim kompleksom vezanim uz nesvjesno i san, a time i nadrealizmom. Drugi odgovor sukladan je tendencijama u likovnim umjetnostima, osobito u dizajnu³¹: "Prikazivanje, mimezis, više nije ekskluzivni protokol visoke umjetnosti, već kulturalni protokol prikazivanja u masovnoj i potrošačkoj kulturi, od reklamne industrije do svih oblika produkcije realnosti (...)."³² Sve su to karakteristike *postmodernog stanja*.

U vezi s *hrvatskim* nadrealizmom, za kojega je Aleksandar Flaker tvrdio kako je u hrvatskoj književnosti kao pokret nepostojeća pojava³³, baš kao i Branimir Donat

²⁸ Vuletić, Branko; *Prostor pjesme, ZZZK*, Zagreb, 1999. str. 223.

²⁹ Debord, Guy, *Društvo spektakla*, Arkzin, Zagreb, 1999, str. 38.

³⁰ Tek je uz tehnološku pomoć moguće obraditi/procesuirati postojeću količinu informacija koje se eksponencijalno uvećavaju.

³¹ Na predmetnotematskome planu njezine će ranije zbirke referirati na *oblike primijenjene umjetnosti*, primijećuje C. Milanja. Milanja, Cvjetko, *Gordana Benić, u Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000, IV kn. 1*, Altagama, Zagreb, 2012, str. 96.

³² Dedić, Nikola, *Utopijski prostori umjetnosti i teorije posle 1960*, Vujičić kolekcija, Beograd, 2009, str. 248.

³³ Flaker, Aleksandar, *Poetika osporavanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1984, str. 100.

u eseju *Neimenovana prisutnost* valja primijetiti da upravo stoga što je u povijesnom kontekstu nerealizirana poetika ona je ostavila prazno poetičko mjesto koje je valjalo ispuniti. Pa kada se zakašnjelo pojavljuje hrvatska inačica nadrealizma ona ne djeluje anakrono s obzirom da ga kao avangardnu poetiku onaj konceptualni dio postmodernističke kulture prepoznaje idejno bliskom. Ono što je Vaupotić nazivao *spontani nadrealistički izraz*, prisutan u pjesnika kao što su Vlaisavljević, Ujević, Ivanišević, Vučetić, Kaštelan, Batušić, Pavlović, Golob te Irena Vrkljan zapravo o nadrealizmu u poetičkom smislu ne možemo govoriti. Tek su dva izrazito nadrealistična hrvatska pjesnika – prešućivani Radovan Ivšić te Marija Čudina. Izgubivši svoje povijesno okruženje nadrealizam je postao skriptografska praksa, praksa kojoj je bit ostala ista – radikalna proizvodnja: energije, života, stvaranja samog, umjetnosti itd. Te stoga Benić poetički operira još jednim paradoksom – iz muzeja povijesnih poetika avangarde preuzima jednu od njih, onu najpjesničkiju, najprotežniju prisvajajući je u vremenu kada hiperpotrošački konzumerizam nemilice prisvaja sadašnjost. Možda je postupak pomalo nostalgičan, ali je izuzetno efektan.

Gordana Benić postavlja identično pitanje kao i Philip Tew - da li se književnost događa paralelno s iskustvom proživljenoga svijeta ili je riječ o udaljavanju od njegove prirode? Pjesništvom odgovara – udaljavanje od prirode ujedno joj je povratak. Književnost, time i pjesništvo potvrđuje dijalektički odnos između svijeta i proživljenoga iskustva, odnos koji se neprekidno transformira. Posređujući odnos između tijela i uma, prirode i društva, Boga ili Prirode u domeni je književnosti, koja je otvorena i kontingentna³⁴.

LITERATURA

Opća

B a d i o u, Alain. 2008. *Stoljeće*. Zagreb: Antibarbarus.

B a r t h e s, Roland. 1979. *Književnost, mitologija, semiologija*. Beograd: Nolit.

B e r n h a r t, Walter. 2007. "Functions of Description in Poetry", u: Werner Wolf / Walter Bernhart, *Description in Literature and Other Media*. Amsterdam - New York: Rodopi.

B o š n j a k, Branimir, 2010. "Gordana Benić: početak i propast početka", u: *Hrvatsko pjesništvo / pjesnici 20. st II*. Zagreb: AltaGama.

C a s t e l l s, Manuel, 1997. *The Rise of the Network Society*. Malden (USA)/ Oxford: Blackwell Publishers.

C o n p a g n o n, Antoine, 2007. *Demon teorije*. Zagreb: AGM.

D e b o r d, Guy, 1999. *Društvo spektakla*. Zagreb: Arkzin.

---

³⁴ Philip Tew, *Reconsidering literary interpretation*, u *After Postmodernism: An Introduction to Critical Realism*, José López/Garry Potter, The Athlone Press, London & New York, 2001, str. 196-205.

- Dedić, Nikola, 2009. *Utopijski prostori umetnosti i teorije posle 1960*. Beograd: Vujičić kolekcija.
- Delez, Žil. 2009. *Razlika i ponavljanje*. Beograd: Daimon.
- Flaker, Aleksandar. 1984. *Poetika osporavanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Frajdemberg, Olga Mihajlovna, 1987. *Mit i antička književnost*. Beograd: Prosveta.
- Hocke, Gustav R, 1991. *Svijet kao labirint*. Zagreb: August Cesarec.
- Kellner, Douglas, 2003. *Media Spectacle*. Routledge.
- Kostas, Axelos, 1991. *Otvorena sistematika*. Zagreb: Naprijed.
- Lachmann, Renate, 2007. *Metamorfoza činjenica i tajno znanje – o ludama, mostovima i drugim fenomenima*. Zagreb-Sarajevo: Zoro.
- Maleš, Branko, 2009. *Poetske strategije kraja 20. stoljeća*. Zagreb: Lunapark.
- Milanja, Cvjetko. 2012. "Gordana Benić", u: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000, IV kn. 1*. Zagreb: Altagama.
- Pavličić, Pavao, 1988. *Poetika manirizma*. Zagreb: August Cesarec.
- Philip Tew, 2001. "Reconsidering literary interpretation", u: *After Postmodernism: An Introduction to Critical Realism*, José López/Garry Potter. London & New York: The Athlone Press.
- Rimay, Tea Benčić, 2005. *I bude šuma – mala studija o poeziji žena*. Zagreb: Altagama.
- Sorel, S./Janković, P. Svjetlana, 2012. *Dvostruki kriteriji*. Filozofski fakultet u Rijeci. http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCgQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ffri.uniri.hr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2013%2F03%2Fs._sorel_i_s.jankovi-paus_dvostruki_kriteriji.pdf&ei=Sk17UvuQOeOF4ATP6YHYBw&usg=AFQjCNFNhDdnTdJefH9TPx4G3ABzwzkc5Q (7. XII 2013.)
- Šuvaković, Miško, 1995. *Postmoderna*. Beograd: Narodna knjiga Alfa.
- Vico, Giambattista, 1982. *Načela nove znanosti*. Zagreb: Naprijed.
- Vuletić, Branko. 1999. *Prostor pjesme*. Zagreb: ZZZK.

Posebna

- Begović, Sead, 1998. *Književna otkrivanja*. Zagreb: Stajergraf.
- Benčić Tea Rimay, 2005. *Glasna tužaljka neutješne Himere (Balada o neizrecivom) u Um na mjesec putuje*. Zagreb: Litteris.
- Brajdčić, Katarina, 2010. "Rekonfiguracija prostora fantazme". *Quorum* br. 1-2.
- Đurđević, Miloš, 2009. "Svijet bez predmeta". *Riječ*, Sisak, br. 1-3.

Maleš, Branko, 2009. "Gordana Benić ili sumnja u Očigledno". *Književna republika* br. 1-3.

Milanjica, Cvjetko, 2006. *Iz mjesta čitanja u prostor pisanja*. Zagreb: Stajergraf.

Mrkonjić, Zvonimir. "Kronika čudâ (Gordana Benić, *Svijet bez predmeta*)". *Vijenac* br. 374, 3. srpnja 2008. <http://www.matica.hr/vijenac/374/Kronika%20%C4%8Dud%C3%A2/>

Mrkonjić, Zvonimir, 2006. "Nacrt propadanja", u: *Prijevoji pjesništva II* (Gordana Benić, *Laterna Magica*). Zagreb: Altagama.

Mrkonjić, Zvonimir, 2006. "Pobuna protiv stvarnog", u: *Prijevoji pjesništva II* (Gordana Benić, *Balada o neizrecivom*). Zagreb: Altagama.

Petković, Nikola, 2008. "Gordana Benić: Svijet bez predmeta". *Moderna vremena*, 01.09.

Pogačar, Marko, 2010. "Banal Gloria". *Moderna vremena*, 22.02.

Šalat, Davor, 2009. *Svijet bez predmeta*. Riječ, Sisak, br. 1-3,

Viduka, S., 1995. "Unutarnje dvorište". *Vjesnik* 14. I.

Vuković, Siniša, 2003. "Haiku u prozi (*Laterna Magica*)" u: *Uzimanje mjere*. Split.

Zok, Božica, 2005. "Balet". *Riječi*, Sisak, br. 1-2,

VON TRADITION ZUM SPEKTAKEL ODER GORDANA BENIĆ'S DICHTERTUM

Das Dichtertum von Gordana Benić wird im Kontext der gesellschaftlichen Spektakelherstellung analysiert. Durch die Verwendung unterschiedlicher Strategien der Herstellung des Überschusses, der Entropie und des Erstaunlichen wird es im Licht von hauptsächlich zwei Arten der Poetik dargestellt: des Manierismus und des Surrealismus. Aufgrund ihres Verhältnisses zum Bildlichen und Visuellen stellt die Autorin Analogien mit der gesellschaftlichen und der spektakelhaften Produktion her. Sie bringt dabei eine gewisse Ordnung in die scheinbar chaotische Reihenfolge des Textes und der Welt, und zwar durch eine konsequente Konfigurierung des dichterischen Textes, welche an der strukturellen und der semantischen Ebene vollzogen wird.

SCHLÜSSELWÖRTER: *Benić, imaginär, Manierismus, Surrealismus, Gesellschaft, Überschuss.*

